

การพัฒนาการใช้สื่อเพื่อการรณรงค์ในการให้ความรู้แก่นักแห่งพระพุทธรูปศาสนาแก่ พุทธศาสนิกชนในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน

พระมหาอัมพร พันธุ์กา^{1*} นรินทร์ชัย พัฒนพงศา²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาความเข้าใจในความรู้แก่นักแห่งพระพุทธรูปศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญฟังเทศน์ที่วัด เพื่อนำสิ่งที่เข้าใจไม่ถูกต้องที่สำคัญในความรู้แก่นักแห่ง นั้นมาสร้างสื่อเพื่อนำไปใช้ในการให้ความรู้ ทักษะคติ และการปฏิบัติ แก่พุทธศาสนิกชน และเพื่อศึกษาเชิงคุณภาพของวัดที่ทำให้ความรู้แก่นักแห่งของพุทธศาสนิกชนได้เพิ่มขึ้นมาก ซึ่งจะสามารถนำไปเป็นแนวทางในการให้ความรู้ที่ได้ผลดีต่อไป ผู้วิจัยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นศรัทธาในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน จำนวน 12 วัด แยกเป็นวัดที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองจำนวน 3 วัด และวัดที่อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน 3 วัด รวมเป็นจังหวัดละ 6 วัด ซึ่งรวมทั้ง 2 จังหวัดเป็น 12 วัดโดยแยกเป็นกลุ่มทดลอง 2 วัด และกลุ่มควบคุม 1 วัดของแต่ละจังหวัด ทั้งนี้เก็บข้อมูลวัดละๆ 35 ตัวอย่าง รวม 12 วัด 420 ตัวอย่าง ในช่วงเข้าพรรษาปี 2556

การวิจัยนี้เก็บข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 420 ตัวอย่าง นำผลมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติ t-test F test และ LSD ใช้ระดับนัยสำคัญที่ .05 นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์เชิงลึกพระสงฆ์เจ้าอาวาส 2 รูป และ พุทธศาสนิกชน 4 ท่านจากวัดในกลุ่มทดลองที่มีคะแนนความรู้เพิ่มขึ้นมาก (Best practice)

ผลการวิจัย พบว่า

1. กลุ่มทดลอง โดยก่อนการรณรงค์ใช้สื่อนั้น มีคะแนนความรู้ ทักษะคติ และพฤติกรรมที่ถูกต้องแตกต่างจากกลุ่มควบคุม เฉพาะคะแนนความรู้ นอกนั้นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
2. เมื่อนำประเด็นที่เข้าใจไม่ถูกต้องในความรู้แก่นักแห่งพระพุทธรูปศาสนาสร้างสื่อแล้วนำไปรณรงค์ให้ความรู้แก่นักแห่งพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญฟังเทศน์พบว่า หลังการรับสื่อ กลุ่มทดลอง มีคะแนนความรู้ ทักษะคติ และพฤติกรรม เพิ่มขึ้นมากกว่าคะแนนที่กลุ่มควบคุมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .001 ทั้ง 3 ประเภท
3. ในการศึกษาวัดที่ทำให้ความรู้ ทักษะคติ และพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนเพิ่มขึ้นมากนั้น พบว่าวัดทั้งสองจังหวัดที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก ได้ใช้สื่อ 6 ชนิด อย่างถูกหลักเกณฑ์ ทั้งยังมีเสริม (supplement) ด้วยการใช้เสียงตามสายในชุมชนอยู่เสมอ และมีการอธิบายตอกย้ำ (reinforcement) ประเด็นสำคัญจากสื่อต่าง ๆ เวลาแสดงธรรมอีกด้วย

คำสำคัญ : การพัฒนาสื่อ การใช้สื่อ การรณรงค์ในการให้ความรู้แก่นักแห่งพระพุทธรูปศาสนา

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
e-mail : panka2557@gmail.com

² รองศาสตราจารย์ ดร. และผู้อำนวยการหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

*ผู้นิพนธ์หลัก e-mail : panka2557@gmail.com

THE DEVELOPMENT OF MEDIA TO CONDUCT A CAMPAIGN FOR TEACHING
CORE KNOWLEDGE OF BUDDHISM TO BUDDHISTS IN CHIANG MAI
AND LAMPHUN PROVINCES

Phramaha Amphorn Panka^{1*} Narinchai Patanapongsa²

Abstract

This research was designed to 1. find out the Buddhists' core understanding of Buddhism in Chiang Mai and Lamphun Provinces, who came to make merit and listen to a sermon at the monastery, 2. to bring what they understood incorrectly about the core knowledge to design some media for teaching knowledge, attitude and practice (KAP) to the Buddhists, and 3. to study the monastery which increased the Buddhists' core knowledge the most in each province. The research sampling subjects were the supporters of monasteries in Chiang Mai and Lamphun Provinces for a total of 12 twelve monasteries: three monasteries were located in an area of the Mueang Municipality, and another three were located in an area of the Sub-district Administrative Organization (SAO), totally 6 monasteries per a province. When the figure of two provinces was put together, it made 12 monasteries. Out of these figures, two monasteries were classified as experiment group and one monastery was classified as control group of each area. The study data were collected from those twelve monasteries, 35 samples each, totally 420. The collection was conducted during the 2556 Buddhist lent.

For this research both quantitative and qualitative data were collected. The quantitative data were derived from interviewing 420 sampling cohorts. They were then analyzed by means of statistics to find frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test and F-test, and LSD, with statistical significance at .05; while the qualitative data were derived from in-depth interview held with two abbots and four lay Buddhists from monastery in the experiment group, that had the highest KAP in each province. The obtained data were then analyzed in descriptive conclusion.

Results of the research were as follows:

Prior to conducting media campaign, the A and P of experiment group did not differ from the control group, only in the K, the control group was higher significantly than the experiment group.

---

¹ Doctor of Philosophy in Administration of Development, North Chiang Mai University, Chiang Mai
e-mail: panka2557@gmail.com

² Associate Professor Dr. and Director of Administration of Development, North Chiang Mai University,
Chiang Mai

* Corresponding author, e-mail : panka2557@gmail.com

When using the misunderstanding of core knowledge of Buddhism as media for conducting a campaign for teaching the core knowledge of Buddhism to the Buddhists who came to make merit and listen to sermon, it was found that after receiving the media the experiment group had the score of KAP higher than the increasing score of the control group, with statistical significance at .001 in all three categories

In view of the qualitative study of the monastery that has KAP highest, were found out that they had used the six types of media correctly, and with the supplement of community regular wireless broadcasting and with reinforcement of important issues from various media while delivering a sermon as well.

Keywords : media development, media using, a campaign for teaching core knowledge of Buddhism,

บทนำ

ปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนามี 3 อย่างคือ 1. อิทธิปาฏิหาริย์ หมายถึง ปาฏิหาริย์ที่สามารถแสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ 2. อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ ปาฏิหาริย์ที่สามารถทลายใจคนอื่นได้ และ 3. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ได้แก่ ปาฏิหาริย์ที่สามารถสอนคนให้รู้แจ้งเห็นจริงและนำไปปฏิบัติจนเกิดผลตามมุ่งหวัง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546) ในบรรดาปาฏิหาริย์ทั้ง 3 อย่างนั้น พระพุทธเจ้าทรงยกย่องปาฏิหาริย์ข้อที่ 3 ว่าเป็นเลิศกว่าปาฏิหาริย์ทั้งหมด เพราะเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

เป็นศาสนาที่ให้ความรู้ “ปริยัติ” คือต้องมีการเรียนการสอน การให้ข้อมูล การทำความเข้าใจ จากนั้นก็นำไป “ปฏิบัติ” แล้วผลลัพธ์ที่เรียกว่า “ปฏิเวธ” ก็จะเกิดขึ้นตามมา รวม 3 ศัพท์เรียงกันก็คือ “ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ” เป็นศาสนาที่เชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถเรียนรู้และปรับปรุงแก้ไขตนเองให้ดีขึ้นได้ตามหลักที่ว่า “อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน และ “ตุมเหติ กิจจํ อตฺตปฺปํ ความเพียรเป็นสิ่งทีเื้ออทั้งหลายต้องทำเอง” พระพุทธเจ้าเป็นแต่เพียงผู้บอกทาง การเดินทางเพื่อให้ถึงเป้าหมายเป็นหน้าที่ของมนุษย์ทุกคน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2549) การจะพึ่งตนเองได้นั้น ต้องมีความรู้ ต้องได้รับข้อมูล ต้องได้รับการศึกษาอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง เมื่อมนุษย์เข้าใจตามที่ได้ยินได้ฟัง ได้พิจารณาวิเคราะห์แล้วก็จะไม่หลาบหลับตาเชื่อแบบงมงายไร้เหตุผลเชิงไสยศาสตร์มืดดำ เกิดทัศนคติที่ถูกต้องตามหลักการอย่างแท้จริง อันจะส่งผลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติที่ให้ผลที่สมหวังเป็นที่เบิกบานของชีวิตสืบไป

หลักการเบื้องต้นดังกล่าวสอดคล้องกับพุทธพจน์ครั้งสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่พระอรหันต์ 60 รูป ซึ่งถือว่าเป็นพระธรรมทูตผู้เผยแผ่ธรรมรุ่นแรกที่พระองค์ทรงส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาหลังจากตรัสรู้ ซึ่งมีดังนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535)

นี่นับว่าเป็นนโยบายการให้การศึกษาแบบเชิงรุกส่งตรงถึงที่ของพระพุทธเจ้า โดยมีเป้าหมายที่การเทศนาสั่งสอนให้ข้อมูลและสร้างความเข้าใจอย่างถูกต้องแจ่มแจ้งในหลักการปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตพบกับสิ่งที่มุ่งหวังปรารถนา เพราะพระพุทธองค์เชื่อมั่นว่า มีผู้คนจำนวนมากซึ่งมีพื้นฐานดีมีธุลีผ่นน้อยๆ ในดวงตาที่พร้อมจะรับการพัฒนาต่อยอดแนวความคิดเชิงพุทธ พวกเขาเหล่านี้หากไม่ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตสมบูรณ์ เขาก็จะไม่ได้โอกาสในการพัฒนาชีวิต และทรงเชื่อมั่นอีกว่า จะมีคนจำนวนไม่น้อยที่จะเข้าใจในหลักธรรมอันเป็นแก่นทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแม้แต่พระองค์เองก็ยังได้เสด็จไปแสดงธรรมแบบเชิงรุกแก่ชฎิลหรือนักบวชนอกพระพุทธศาสนา 3 พี่น้องเพียงลำพังอีกด้วย

หากจะดูให้เห็นถึงสาเหตุใหญ่ของการประกาศศาสนาเชิงรุกในครั้งนั้นของพระพุทธเจ้าและบรรดาเหล่าพุทธสาวกก็คือ สังคมอินเดียแบบดั้งเดิมโบราณมีความเชื่อทางศาสนาแบบ เทวนิยม คือ เชื่อเรื่องที่มีนัยากต่อการพิสูจน์ เป็นความรู้ความเชื่อที่ปราศจากการพิสูจน์ว่าจริงเท็จแค่ไหน ซึ่งส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางสังคมอินเดียเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของวรรณะ 4 อันเป็นลักษณะเฉพาะเกี่ยวกับชนชั้นทางสังคมของอินเดียตามอิทธิพลความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ มีการเชื่อแบบผิดๆ ปฏิบัติแบบผิดๆ ผลลัพธ์ที่ได้ก็คือ

ความเหลื่อมล้ำทางสังคมของผู้คนในยุคนี้ ซึ่งหากจะสรุปความรู้ความเข้าใจแบบผิดๆ ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในอินเดียบราณนั้น ก็จะสามารถแยกได้ 4 ประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้ คือ

1. ความเชื่อเรื่องกรรม ซึ่งคนยุคนี้เชื่อว่า 1. ชีวิตปัจจุบันเป็นผลมาจากกรรมเก่าทั้งสิ้น 2. ชีวิตเป็นไปตามที่เทพเจ้าจะดลบันดาลหรือที่เรียกว่า “พรหมลิขิต” 3. ชีวิตเป็นเรื่องความบังเอิญไม่มีเหตุปัจจัยทุกอย่างเป็นเรื่องของชะตากรรมกำหนด

2. เรื่องพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการอ่อนนอบบวงสรวง ตั้งเครื่องสังเวยด้วยชีวิตสัตว์นานาชาติ เพื่อหวังให้เทพภัยอันตราย เคราะห์หามยามร้ายทั้งปวงมลายหายไป

3. เรื่องความเชื่อในความเป็นมงคลจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวัตถุมงคลภายนอกต่างๆ ทำตนให้หวังพึ่งพาสิ่งเหล่านั้นจึงพากันไปกราบไหว้ ต้นไม้ที่เชื่อว่ามีเทวดาสถิตอยู่ แม่น้ำ ก้อนหิน และอื่นๆ อีกมากมายที่เชื่อว่าจะหวังพึ่งพาได้ เชื่อในความลึกลับปาฏิหาริย์ ไสยศาสตร์

4. ความเชื่อในเรื่องของฤกษ์ยาม จะทำอะไรแต่ละครั้งต้องดูฤกษ์ยาม ต้องอาศัยดวงดาวบนท้องฟ้าเป็นเกณฑ์ตัดสินใจในการลงมือปฏิบัติ

ความเชื่อเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สวนทางกับหลักพุทธธรรมแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าต้องการล้มล้างความเชื่อผิดๆ เหล่านี้ให้สิ้นซาก ไม่ให้เกิดมีขึ้นในวิถีชีวิตของมนุษย์ เพราะทรงเห็นว่าความเชื่อเช่นนั้นทำให้มนุษย์ขาดอิสรภาพในการดำเนินชีวิตเพราะต้องเอาชีวิตไปห้อยแขวนไว้กับสิ่งอื่น แทนที่จะบริหารจัดการชีวิตด้วยความรู้ความสามารถของตนเอง

พระพุทธองค์ทรงมีเหตุผลและหลักการสำคัญต่อประเด็นทั้ง 4 นั้น ดังนี้

1. หากการเชื่อว่า กรรม เป็นเรื่องพ้นวิสัยที่มนุษย์จะแก้ไขจัดการด้วยตนเองแล้ว มนุษย์ก็จะไร้อิสรภาพ ไม่สามารถพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้าได้ เพราะคิดว่าชีวิตถูกกำหนดด้วยอดีต และความประสงค์ของเทพเจ้าที่ทำหน้าที่ดลบันดาลเรียบร้อยแล้ว ความเจริญก้าวหน้าส่วนบุคคลและสังคมก็เกิดขึ้นไม่ได้

2. เรื่องพิธีกรรมหรือการอ่อนนอบบวงสรวงเพื่อการขจัดปัดเป่าเทพภัยอันตรายต่างๆ นั้น พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า เป็นการแก้ปัญหาก็ไม่ตรงจุด เพราะปัญหาที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นต้องแก้ด้วยหลักการของมนุษย์เองเท่านั้น ปัญหาจะหมดไปไม่ใช่เพราะด้วยการทำพิธีกรรมบางอย่าง หรือด้วยการบวงสรวงอ่อนนอบเทพเจ้าต่างๆ ด้วยชีวิตสัตว์เท่านั้น พิธีกรรมเป็นเพียงจินตนาการที่มนุษย์คิดว่าจะช่วยแก้ไขสถานการณ์แยๆ ของชีวิตได้เท่านั้น ไม่ใช่หลักการเชิงเหตุผลที่จะสามารถแก้ปัญหาได้จริง

3. พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า ที่พึ่งอันเกษมสูงสุดของชาวพุทธคือ พระรัตนตรัย การพึ่งพระรัตนตรัยก็คือการพึ่งตนเองของมนุษย์ เพราะในความเป็นพระรัตนตรัยนั้นจะประกอบไปด้วย 1. พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นมนุษย์ มีพัฒนาการชีวิตตามขั้นตอนอย่างมีเหตุผล เป็นบุคคลตัวอย่างสำหรับผู้ต้องการความสำเร็จในชีวิต 2. พระธรรมที่ถือว่าเป็นหลักการและวิธีการสำคัญในการพัฒนาชีวิต และ 3. พระสงฆ์ ที่เป็นคล้ายดังสักขีพยานว่า แม้ไม่เกิดในตระกูลกษัตริย์เช่นพระพุทธเจ้าผู้อัจฉริยะ ก็สามารถเจริญรอยตามสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้เช่นกัน การพึ่งพาพระรัตนตรัยก็คือการพึ่งพาแนวความคิดอันจะนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตพ้นทุกข์และได้สุขที่แท้จริงนั่นเอง

4. ประเด็นสุดท้ายก็คือ การเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า ความพร้อมคือฤกษ์ที่สำคัญคือถ้าองค์ประกอบของการทำงานพร้อมก็ลงมือได้เลย ดวงดาวบนท้องฟ้าไม่มีผลต่อการปฏิบัติของมนุษย์กิจกรรมในชีวิตมนุษย์เรานั้นสามารถกำหนดได้ด้วยความพร้อมของเรา

จากการวิเคราะห์จากหลักการทั้ง 4 ประเด็นนี้ พบว่า

1. คนไทยยังเชื่อเรื่อง “กรรม” แบบผิดๆ อยู่มาก เพราะเชื่อผิดจึงส่งผลให้คิดว่า “กรรมเก่าเยอะ ทำอะไรไม่ได้แล้ว ปล่อยให้เป็นเรื่องของพรหมลิขิตก็แล้วกัน อย่าไปคิดอะไรมาก อยู่ไปเถอะเดี๋ยวก็ตาย ตายเมื่อไหร่ก็หมดกรรมเมื่อนั้น” หรือจะดูจากข้อความป้ายรณรงค์เพื่อความปลอดภัยบนท้องถนนที่สะท้อนความเข้าใจเรื่องกรรมของคนไทยไม่ถูกต้อง เช่น “อุบัติเหตุไม่ใช่เคราะห์กรรมแต่เกิดจากการกระทำโดยประมาท” เท่านั้นยังไม่พอ จากการเชื่อแบบผิดๆ นั้นทำให้ชาวพุทธไทยส่วนใหญ่มีพฤติกรรมชอบดูหมอตระกูลโชคชะตาราศี ไม่นั่นใจในชะตากรรมของตนเอง และชอบใช้การแก้ปัญหาชีวิตด้วยรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ เช่น การแก้กรรม การสแกนกรรม การสะเดาะเคราะห์ด้วยรูปแบบที่แปลกๆ เช่น การลงไปนอนอยู่ในโลง เป็นต้น

2. คนไทยยังมีพฤติกรรมชอบเรื่องพิธีกรรมหรือการบวงสรวงอันอ่อนน้อมขอพรจากรูปเคารพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ มากมาย จนแยกไม่ออกว่า อย่างไหนเป็นพุทธ เป็นผี เป็นพราหมณ์ เพราะตามหลักของพุทธแล้ว การแก้ปัญหาชีวิตไม่อาจสำเร็จได้ด้วยการทำพิธีกรรมบางอย่าง หรือด้วยการอ่อนน้อมบวงสรวงขอร้องความช่วยเหลือจากเทพเจ้าใดๆ ทั้งสิ้น แต่สิ่งที่เราเห็นในขณะปัจจุบันมีเทพต่างๆ มากมายที่ชาวพุทธยังบวงสรวงกราบไหว้ขอพร เช่น การไหว้พินเศ (เทวะรูปช้าง) ไหว้เจ้าแม่กาลี หรือการทรงเจ้าเข้าผี ไหว้เทพสารพัดเทพที่แล้วแต่จะบรรจงสรรสร้างขึ้นมา ส่งผลให้หลักพุทธธรรมอันเป็นความรู้แก่นแท้เลื่อนหายไปจากวิถีชีวิตของชาวพุทธโดยทั่วไป

3. คนไทยยังมีความเชื่อในเรื่องของไสยศาสตร์ซึ่งตรงกันข้ามกับพุทธศาสตร์อย่างสิ้นเชิง ยังเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของวัตถุมงคลต่างๆ เชื่อในผู้ที่อ้างเป็นผู้วิเศษของนักบวชที่หวังกอบโกยทรัพย์สินเงินทองและชื่อเสียง ความเข้าใจผิดในลักษณะนี้ส่งผลให้เกิดการสร้างวัตถุมงคลขึ้นมา เช่น ตะกรุด จตุคามรามเทพ และหรือวัตถุมงคลใดๆ หรือเชื่อว่า การอาบน้ำจากบ่อน้ำ 9 วัดจะทำให้ชีวิตดีขึ้น เป็นต้น

4. ชาวพุทธไทยส่วนใหญ่ยังเชื่อถือในเรื่องฤกษ์ยาม ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่า “ความพร้อมคือฤกษ์ยามที่ดีที่สุด” ความเชื่อเช่นนี้จึงทำให้คนไทยขาดความมั่นใจในตนเอง ทำอะไรก็ไม่เต็มร้อยแห่งเหตุปัจจัย เพราะกลัวไปติดกัณฑ์กับเรื่องของฤกษ์ยาม และบางครั้งก็พลาดโอกาสไปเสียด้วย

จากการศึกษาวิเคราะห์ความรู้แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา กับพฤติกรรมความเชื่อและการปฏิบัติของชาวพุทธไทยทั้ง 4 ด้านแล้ว ทำให้เห็นโดยภาพรวมว่า พุทธศาสนิกชนไทยยังเป็นชาวพุทธกันที่ชื่อ ไม่ใช่ที่การปฏิบัติ หากจะยังปล่อยให้สถานการณ์เป็นอย่างนี้ไปเรื่อยๆ ชาวพุทธก็จะแย่งแย่งเรื่อยๆ เพราะรู้ผิดเข้าใจผิดก็จะแก้ปัญหาแบบผิดๆ และยังมีปรากฏการณ์การอ้างตนเป็นผู้วิเศษของทั้งนักบวชและฆราวาสอยู่อย่างต่อเนื่อง พระพุทธศาสนาเนื้อแท้ก็จะถูกรองรับและถูกกลืนไปในที่สุด พระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์ก็จะถูกบดเปื้อนด้วยความเชื่อแบบพราหมณ์ฮินดูในยุคอินเดียบราวมซึ่งนับว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนาที่แท้บริสุทธิ์

แต่เดิมนั้น เราถือว่าการแสดงธรรมของพระสงฆ์ คือภารกิจหลักของการให้ความรู้แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ในสังคมไทยของเราถึงกับมีวันพระในรอบ 7 วัน และเรียกวันพระอย่างเป็นทางการว่า “วันอัมมัสวณะ” แปลว่า “วันแห่งการฟังธรรม” พระสงฆ์ในยุคแรกๆ ทำงานด้านนี้อย่างขะมักเขม้น แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป กิจกรรมจากที่ท่าอย่างเข้มข้นก็เริ่มจางลงๆ จากการเทศน์เพื่อให้เกิดกุศล คือความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ก็เหลือเพียงแค่อธิกรรม คือ ฟังเอาบุญมากกว่าจะเอากุศล การแสดงธรรมของพระสงฆ์แทนที่จะเป็นการแสดงวิธีการคิด การบริหารจัดการชีวิตตามหลักของพระพุทธเจ้าแบบดั้งเดิม ก็เหลือเพียงแค่อธิกรรมที่ทำพอให้เป็นพิธีหรือเพื่อความสบายใจเพียงชั่วคราวช่วยยามเท่านั้น แทนที่จะเป็นการแสดงธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจอย่างถูกต้องในหลักพุทธธรรม สิ่งที่ชาวพุทธจะได้เป็นอานิสงส์หรือประโยชน์จากการฟังธรรมจึงมีแค่บุญคือความสบายใจเท่านั้น แทนที่จะเป็นกุศลคือความรู้ความเข้าใจและความสว่างใจอันเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการ

ฟังธรรม การพัฒนารูปแบบการสื่อสารเทศน์ของพระสงฆ์ที่แทบจะไม่มีให้เห็น นี่อาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ พุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญฟังเทศน์เข้าใจหลักคำสอนได้ไม่ลึกซึ้งพอ

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่ถึงสถานการณ์ความเป็นไปของพฤติกรรมความเชื่อและการปฏิบัติของชาวพุทธไทยแล้ว พุทธศาสนิกชนยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากหลักแก่นแท้ทางพระพุทธศาสนาอยู่มากไม่น้อย ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติที่ผิดเพี้ยนไป การปรับความรู้ทางศาสนาด้วยการฟังเทศน์ในเทศกาลต่างๆ ก็ยังเป็นการเทศน์แบบเดิมๆ เป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้ค้นหาวา ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนี้เป็นประเด็นใดบ้าง และควรนำประเด็นเหล่านี้ มาจัดทำสื่อใดบ้าง ที่จะเสริมการเทศน์ โดยเฉพาะในเทศกาลเข้าพรรษาให้เกิดความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติ ได้ถูกต้องยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทดลองโดยใช้บางวัดเป็นกลุ่มทดลองและจะเปรียบเทียบกับ KAP กับวัดที่เป็นกลุ่มควบคุมว่าจะได้ผลดีขึ้นสักเพียงใด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อค้นหาความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องในความรู้แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญฟังเทศน์ที่วัดในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา
2. เพื่อนำผลสิ่งที่เข้าใจไม่ถูกต้องในความรู้แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา มาสร้างและพัฒนาเป็นสื่อเพื่อนำไปใช้ในการให้ความรู้แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญฟังเทศน์ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ปี 2556
3. เพื่อเปรียบเทียบกลุ่มทดลองที่ใช้สื่อที่สร้างขึ้นร่วมกับเทศนาตามปกติจะมีผล KAP ที่เพิ่มขึ้นมากกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
4. เพื่อศึกษาเชิงคุณภาพของวัดที่ทำให้ความรู้ของพุทธศาสนิกชนเพิ่มขึ้นมาก ซึ่งจะสามารถนำไปเป็นแนวทางในการให้ความรู้แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่ได้ผลดีต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

(ก) รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงกึ่งทดลองแนว quasi – experiment design กล่าวคือไม่มีการสุ่มตัวอย่าง แต่มีกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม จากนั้นจะมีการศึกษาเชิงคุณภาพของวัดที่มีการเพิ่มความรู้สูงสุดเพื่อเป็นแบบอย่างในการพัฒนา

(ข) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

(1) ประชากร ประชากรที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ คือ พุทธศาสนิกชนเฉพาะที่มาทำบุญ ฟังเทศน์ ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาในวัดที่อยู่ในเขตเทศบาลเมือง-ชนบท ของจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ประจำปี 2556 เท่านั้น

(2) กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ คือ พุทธศาสนิกชนที่เป็นศรัทธา วัดในเขตจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน ที่เข้าร่วมโครงการวิจัย จำนวน 12 วัด โดยแต่ละจังหวัดแยกเป็นวัดที่อยู่ในเทศบาลเมืองจำนวน 3 วัด และวัดที่อยู่ในเขต องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน 3 วัด รวมเป็นจังหวัดละ 6 วัด ซึ่งรวมทั้ง 2 จังหวัดเป็น 12 วัดโดยแยกเป็นกลุ่มทดลอง 2 วัด วัดกลุ่มควบคุม 1 วัดในการเก็บรวบรวมข้อมูลทำการเก็บวัดละๆ 35 ตัวอย่าง รวม 420 ตัวอย่าง แต่การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บตัวอย่างทั้งหมด 460 ตัวอย่าง

(ค) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ คือ

แบบสัมภาษณ์ (Interview Schedule)

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การจัดทำสื่อเพื่อการรณรงค์แก่ผู้รับสาร 6 ชนิด (โปสเตอร์, แผ่นพับ, แผ่นซีดี, ป้ายแขวน, แผ่นสติ๊กเกอร์, หนังสือธรรมะการ์ตูน) วิธีการอื่นๆ เช่น การพูดคุยเสียงตามสาย การออกรายการวิทยุ

(ง) สถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน

สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนเริ่มเข้าพรรษา และหลังเข้าพรรษา แล้ว 1-2 เดือน โดยใช้ t-test แบบ Dependent Samples และ สถิติ ANOVA ใช้ระดับความเชื่อมั่นที่ .05 เป็นอย่างต่ำ

ผลการวิจัย

ตามวัตถุประสงค์ในเรื่อง (ก) ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พบประเด็นความไม่รู้หลายประการที่ยังไม่รู้อย่างมากที่สุดดังตัวอย่าง

1. เรื่องกรรม ความเชื่อในเรื่องที่ว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของตนเองมีผู้ตอบถูกเพียงร้อยละ 16.7 (หมายถึงผู้ที่ยังไม่รู้ร้อยละ 83.3) และเรื่องเจ้ากรรมนายเวรที่เชื่อว่าเมื่อเราไปทำอะไรผิดก็จะมีเจ้ากรรมนายเวรมาติดตาม มีเพียงร้อยละ 28.0 (หมายถึงผู้ที่ยังไม่รู้ร้อยละ 72.0)

2. เรื่องพิธีกรรม การทำบุญตักบาตรสวดมนต์ให้พระทุกวันไม่สามารถทำให้ร่ำรวยได้ มีผู้รู้ถูกต้องเพียงร้อยละ 27.0 และการบวงสรวงอันนอนแค้นมีผลทำให้สบายใจ มีผู้รู้ถูกต้องเพียงร้อยละ 27.3

3. เรื่องความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในข้อที่ว่า การห้อยพระเพื่อรำลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า มีผู้รู้ถูกต้องเพียงร้อยละ 20 และ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แท้จริงคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นจากภายในตนเอง มีผู้รู้ถูกต้องเพียงร้อยละ 31.0

เรื่อง (ข) ทศนคติ พบว่ายังมีที่ไม่เหมาะสมหลายประการ ดังตัวอย่าง

1. เรื่องกรรม ความเชื่อในเรื่องที่ว่าการบวชพระ 3 วันเพื่อแก้บนจะทำให้เคราะห์ร้ายหายไปได้ มีค่าเฉลี่ย 3.39 (ถ้ามีทศนคติที่เหมาะสมมากที่สุดจะต้องค่าเฉลี่ย 5) และความเชื่อที่ว่าการทำดีจะสามารถลดผลของกรรมชั่วได้ มีค่าเฉลี่ย 3.45 (ถ้ามีทศนคติที่เหมาะสมมากที่สุดจะต้องค่าเฉลี่ย 5)

2. เรื่องพิธีกรรม ความไม่เชื่อว่าการทรงเจ้าเข้าผีเป็นเรื่องจริงน่าเชื่อถือ มีค่าเฉลี่ย 3.39 และความไม่เชื่อว่า พิธีกรรมการตัดกรรมหรือแก้กรรมจะมีผลทำให้คนเราหมดปัญหาได้จริง มีค่าเฉลี่ย 3.28

3. เรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความไม่เชื่อว่า พระสงฆ์ที่เป็นเกจิอาจารย์ต่างๆ จะมีคุณวิเศษสามารถคุ้มครองเราได้จริง มีค่าเฉลี่ย 3.32 และไม่เชื่อว่า พระสงฆ์ที่เป็นเกจิอาจารย์ต่างๆ จะมีคุณวิเศษสามารถคุ้มครองเราได้ มีค่าเฉลี่ย 3.39

เรื่อง (ค) พฤติกรรม ที่ยังไม่เหมาะสม ประเด็นที่ยังมีปัญหาระดับมากคือ

การปฏิบัติเกี่ยวกับการกรวดน้ำอุทิศบุญกุศลให้เจ้ากรรมนายเวรของกลุ่มทดลองที่มีทั้งสิ้น 300 คน ยังมีผู้ปฏิบัติดังกล่าวถึง 238 คน หรือร้อยละ 80.0 และการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ฤกษ์ยามในการทำกิจกรรมต่างๆ มีถึง 232 หรือร้อยละ 77.3 ซึ่งไม่ถูกต้อง หากจะถูกต้องไม่ควรมีผู้ปฏิบัติเช่นนี้เลย หรือมีจำนวนผู้ปฏิบัติดังกล่าวลดลงให้มาก

ตามวัตถุประสงค์ข้อต่อไปที่ใช้สื่อซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเสริมการเทศนาตามปกตินั้น เมื่อเปรียบเทียบคะแนน KAP ที่เพิ่มขึ้นและหาความแตกต่างของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม และทดสอบด้วยสถิติ t-test พบว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนเพิ่มขึ้นทั้ง KAP มากกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังตารางทำยนี้

ตาราง 1 ทดสอบหาค่าสถิติ t-test ของความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติ ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ด้านความรู้

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (n)	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง		คะแนนที่เพิ่มขึ้น		t-test	P-value
		$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{D}$	$S_{\bar{D}}$		
กลุ่มทดลอง	300	7.07	3.39	9.83	3.51	+2.76	+0.12	3.987	.000***
กลุ่มควบคุม	160	8.00	4.19	8.32	4.06	+0.32	-0.13		

***P ≤ .001

ด้านทัศนคติ

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (n)	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง		คะแนนที่เพิ่มขึ้น		t-test	P-value
		$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{D}$	$S_{\bar{D}}$		
กลุ่มทดลอง	300	3.40	0.42	3.59	0.38	+0.20	-0.22	5.792	.000***
กลุ่มควบคุม	160	3.35	0.54	3.32	0.50	-0.02	-0.17		

***P ≤ .001

ด้านพฤติกรรม

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (n)	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง		คะแนนที่เพิ่มขึ้น		t-test	P-value
		$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{D}$	$S_{\bar{D}}$		
กลุ่มทดลอง	300	5.25	1.14	6.25	1.22	+1.00	+0.08	9.551	.000***
กลุ่มควบคุม	160	5.36	1.07	5.12	1.18	-0.24	+0.11		

***P ≤ .001

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องในความรู้แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาของผู้ที่มาทำบุญฟังเทศน์ที่วัดในช่วงเข้าพรรษานั้นพบว่ากลุ่มทดลองมี KAP เพิ่มมากขึ้นกว่ากลุ่มควบคุม เนื่องจากกลุ่มทดลองเป็นกลุ่มที่ได้รับสื่อในการรณรงค์ ต้องมีคะแนนเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอนตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ขณะที่กลุ่มควบคุมไม่ได้รับสื่อในการรณรงค์ แต่ก็มีคะแนนเพิ่มสูงขึ้นเช่นกัน อาจเนื่องจากได้รับสื่อจากแหล่งอื่นด้วย

กลุ่มทดลองที่มีคะแนนเพิ่มสูงขึ้นนั้น เพราะการรณรงค์เท่ากับการเข้าไปเสริมแรงปัจจัยด้านความรู้ ในหลักแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ผู้ที่มาทำบุญฟังเทศน์ที่วัด เมื่อการรณรงค์เป็นเหตุ ความรู้ที่เพิ่มขึ้นจึงเป็นผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชิต ณะไชย (2540) ซึ่งศึกษาวิจัยเรื่อง “การประเมินโครงการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้แผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับ จังหวัด ปี 2540 จังหวัดน่าน” ซึ่งพบว่า โครงการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ อำเภอเมืองน่านยังมีความจำเป็นอย่างมาก เพราะมีการบุกรุกป่าและแผ้วถางป่าเพื่อให้มีที่ทำกิน การให้ความรู้ แก่ชาวบ้านในเขตผืนป่าให้ตระหนักถึงภัยพิบัติในระยะยาวที่จะเกิดขึ้นกับคนรุ่นหลังจึงจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง จนเกิดทัศนคติที่ดี อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมต่อไป

จากประเด็นแรกนี้ ทำให้เข้าใจได้ว่า การรณรงค์อย่างต่อเนื่องและถูกวิธีตามกาลเทศะเป็นผลให้กลุ่ม ทดลองมีคะแนนเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตามมีจุดสังเกตประเด็นหนึ่ง ก็คือ แม้กลุ่มควบคุมจะมีคะแนนเพิ่มมากขึ้น แต่ก็ไม่มากเท่า กลุ่มทดลอง นี่แสดงว่า การรณรงค์เป็นกิจกรรมเสริมแรงความรู้ความเข้าใจที่น่าเชื่อถือและหวังผลได้

ดังนั้น การนำผลของความเข้าใจไม่ถูกต้องในหลักคำสอนที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนา มาสร้างและ พัฒนาสื่อที่นำเสนอว่า ทำให้ผู้วิจัยเกิดองค์ความรู้ตามขั้นตอนในการดำเนินการรณรงค์ตามลำดับดังนี้

วิเคราะห์สภาพการณ์ > ตั้งวัตถุประสงค์ > เลือกเนื้อหาที่จะใช้รณรงค์ > เลือกสื่อและกิจกรรม รณรงค์ > ผลิตสื่อและอบรมผู้เกี่ยวข้อง > ดำเนินการรณรงค์และติดตามงานจนสิ้นสุดกำหนดรณรงค์ > ประเมินผลการรณรงค์ (นรินทร์ชัย, 2542)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับวัดและองค์กรที่เกี่ยวข้อง

วัดซึ่งมีพระสงฆ์เป็นตัวขับเคลื่อนกิจกรรมทางศาสนาและองค์กรภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสมาคมพุทธศาสนิกชนแห่งชาติ เป็นต้น ควรให้ความสำคัญและตระหนัก ถึงความจำเป็นในการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชนชาวไทยทั่วประเทศ โดยผ่านการรณรงค์ การให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่อง กรรม พิธีกรรม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และฤกษ์ยาม ทั้งนี้เพื่อรักษาเอาไว้ซึ่งหลักคำสอน แก่นแท้ในทางพระพุทธศาสนาและเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับอันสงฆ์หรือประโยชน์ที่แท้จริงจากการนับถือ พระพุทธศาสนา

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ทำวิจัยในครั้งต่อไป

2.1 การทำวิจัยในครั้งนี้เป็นการทำวิจัยในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูนเท่านั้น ผู้ทำวิจัยในครั้งต่อไปควรทำการวิจัยในพื้นที่อื่นๆเพราะอาจจะได้ข้อมูลที่แตกต่าง

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัยในครั้งนี้คือแบบสัมภาษณ์เพื่อถามพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญฟัง เทศน์ที่วัดในเขตเทศบาลเมือง และเขตองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน ดังนั้น ผู้วิจัยในครั้งต่อไปควรใช้เครื่องมืออื่นเพราะจะทำให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่องนี้ ได้รับความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ สินสวัสดิ์ รองศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ชัย พัฒนพงศา รองศาสตราจารย์ ดร.บุญสม วราเอกศิริ อาจารย์ ดร.ณรงค์ศักดิ์ จันทร์นวลและอาจารย์ ดร. สังคม สุวรรณรัตน์ กรรมการสอบคณาจารย์ ที่ได้ให้ความรู้ คำแนะนำตรวจทาน และแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่ในทุกขั้นตอน เพื่อให้คณาจารย์ฉบับนี้สมบูรณ์ที่สุด

ผู้วิจัยขอเจริญพรขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ชัย พัฒนพงศา ผู้อำนวยการหลักสูตร ปรัชญาคณาจารย์บัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ รองศาสตราจารย์สนิท สัตโยภาส มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์ รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดร.นงนภัส พันธุ์พลกฤต อาจารย์ประจำสาขาวิชาจิตวิทยา คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับเนื้อหาและรูปแบบของแบบสอบถาม รวมทั้งแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการเขียนคณาจารย์ฉบับนี้

ขอเจริญพรขอบคุณพุทธศาสนิกชนทุกท่าน ที่เสียสละเวลาในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างมากมาช่วยงานวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณท่านเจ้าอาวาสทุกวัดทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ที่ให้ความเอื้อเฟื้ออำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยและทีมงานในการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณพระนิสิตและเจริญพรนิสิตแห่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ที่ได้ช่วยสนับสนุนในการออกไปแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงขอเจริญพรและขอบคุณทุกท่านที่ไม่สามารถเอ่ยนามในที่นี้ได้ ที่สนับสนุนและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัย และที่สำคัญจะต้องกล่าวถึงคือ ผู้ที่เป็นแรงผลักดันและกำลังใจให้กับผู้วิจัยตลอดมา คือพระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันตภิกขุ) พระมหา ดร.จรรยา สุทธิญาโณ อาจารย์ของผู้วิจัย พระสมคิด ปัญญาวิโร นางมูล พันธุ์กามารดาของผู้วิจัย อาจารย์สมภาพ คมสัน ผู้ช่วยให้คำชี้แนะและกำลังใจในการทำวิจัยครั้งนี้ อีกทั้งขออนุโมทนาบุญกับครอบครัว พล.ต.ต. เกรียงศักดิ์ คุณปิยบุษ อรุณศรีโสภณ พร้อมบุตรธิดา คุณอัจฉรา เกรียงสุนทรกิจ และครอบครัว คุณประกายสิน กฤษณะเศรษฐี ที่ส่งเสริมสนับสนุนในการทำวิจัย สุดท้ายผู้วิจัยหวังว่า งานวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชิต ณะไชย. (2540). การประเมินโครงการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้แผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด ปี 2540 จังหวัดน่าน. เชียงใหม่. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2542). การสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์. กรุงเทพฯ: วี. บี. บุกเซ็นเตอร์ ประตู่ 2 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. (พิมพ์ครั้งที่ 10) กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่. (พิมพ์ครั้งที่ 13) กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.